

Brev till beslutfattare juli 2011

Omställning Sigtuna www.omstallningsigtuna.se

"Jag säger inte det som jag säger för att jag hoppas ha rätt, utan för att jag tror att det är realistiskt."

Vi kunde inte ha sagt det bättre själva!

Vänliga hälsningar

GUSTAF DELIN BJÖRN LINDBERGSON

Nicole Foss visar vägen ut ur bubblan

Av [David Jonstad](#) | fredag 17 juni 2011

Denna artikel är tidigare publicerad i [Effekt nr 1/2011](#) som en del i ett tema om finanskrisen.

Problemet med bubbler är att så få ser dem förrän de spricker. Finansanalytikern Nicole Foss – nu på Europa-turné – skapar skräckfyllda aha-upplevelser när hon förklarar hur bubbelekonomin fungerar för vanligt folk. Hennes främsta råd: gör dig skuldfri nu.

När jag ringer upp Nicole Foss för att prata om den stora finansbubblan har jag just avslutat ett samtal med en mäklare. Samma dag har jag och min flickvän fått ett hyreskontrakt – äntligen kan vi sälja bostadsrätten och kliva ur bubblan.

Å ena sidan är det en befrielse att bli skuldfri efter att i flera år oroat sig för de rejält uppblåsta bostadspriserna, å andra sidan finns en tvekan eftersom vi trots allt trivs i vår bostadsrätt och egentligen inte har något skäl att flytta, särskilt inte till en lägenhet där månadskostnaden är högre. På sätt och vis hade det varit enklare att göra som den stora massan: planera utifrån att ingen bubbla existerar, att det ekonomiska systemet kommer att hålla ihop och att Anders Borgs fasta hand styr oss förbi alla grynnor.

Jag behöver inte fråga Nicole Foss om hon tycker att vi har tagit rätt beslut. Men jag undrar hur det

kommer sig att en majoritet kan vara så övertygade om att det inte är en enorm risk att ha miljonskulder till banken.

– Problemet är att när folk är mitt i bubblan kan de inte se den. Det är samma sak i Kanada som i Sverige. Folk säger: ”Vad menar du? Allt är ju bra. Det finns inga problem.” Men skillnaden är slående när jag till exempel pratar på Irland. Där vet alla exakt vad det handlar om. För de ser just nu hur hela deras ekonomi faller ihop. Bostadspriserna på Irland har halverats.

I sina föreläsningar upprepar Nicole Foss om och om igen: ”Gör dig skuldfri.” Hennes analys säger att världen är på väg mot ett ekonomiskt sammanbrott som på många sätt är värre än depressionen på 1930-talet. Hon beskriver den globala ekonomin som ett gigantiskt pyramidspel, uppbyggt med pengar som skapats genom bankernas frikostiga utlåning (se artikeln ”Så blåser man upp en bubbla”). När förtroendet för detta pyramidspel brister kommer ekonomin att rasa och mängden pengar i samhället att minska drastiskt.

Med mindre pengar i omlopp blir varje krona mer värd samtidigt som det blir svårt att få lån. I kombination med att räntorna skjuter i höjden kan man räkna med att priset på särskilt bostäder sjunker som en sten. Den som har köpt sin bostad med stora banklån riskerar alltså att hamna i en rävsax. Skulden till banken blir mer värd, räntekostnaderna ökar och möjligheten att sälja bostaden utan att göra förlust försvinner.

– Att vara skuldsatt är extremt farligt. När priserna kollapsar riskerar du att hamna på minus. Det vill säga: dina tillgångar försvinner samtidigt som du har stora skulder kvar.

Samtidigt, menar Nicole Foss, blir det i en kraschad ekonomi svårt att hålla igång den globala handeln, inte minst den handel som försörjer världens rika länder med mat och energi. Resultatet: kostnaderna för människors mest grundläggande behov – mat, energi och bostad – riskerar att stiga kraftigt. Och som om det inte vore nog försvinner en stor del av statens skatteintäkter, vilket gör att välfärdssystemen krackelerar. Det är inte konstigt att folk lämnar Nicole Foss föreläsningar med en vitare ton i ansiktet än när de kom dit.

Bevakningen av finanskrisen går ofta över huvudet på den som inte är insatt i ekonomi. Hur många kan dra slutsatser utifrån att räntorna på portugisiska statsobligationer stiger med fyra procent eller att priset på silver nästan fördubblades förra året? Det Nicole Foss lyckas med är att plocka ner diskussionen om finanskrisen så att den träffar folk i magen. Särskilt som hon ger sina föreläsningar med ett självförtroende och den pedagogiska utstrålningen hos en erfaren lågstadielärare.

Det förklarar varför hon det senaste året har väckt så stort intresse. Hon har turnerat flera varv både i Nordamerika och Europa och tillbringat åtskillig tid i medieintervjuer. Ändå står inte Nicole Foss på någon tung plattform. Hon har en spretig bakgrund med studier i både biologi och juridik. Hon har studerat östeuropeiska pyramidspel men framför allt forskat på energisystem. Större delen av sitt liv har hon bott i Storbritannien, tills för tio år sedan då hon och familjen sålde sitt hus och i stället köpte en gård i Kanada. Under en tid var hon redaktör på sajten The Oil Drum, men valde för några år sedan att starta en ny blogg, The Automatic Earth, där hon och hennes skrivpartner fokuserar mer på hotet från en finanskris än en kris orsakad av sinande olja.

– Den billiga oljan har gjort det möjligt att blåsa upp den enorma bubblan som vi befinner oss i. Men det är inte brist på energi som är det mest akuta. Problemet som kommer först är att ekonomin kraschar och att det därefter inte kommer att finnas så mycket pengar. När samhället väl börjar återhämta sig efter en krasch blir energibristen den stora frågan, tillsammans med klimatförändringarna, säger hon.

Så, för att backa bandet, hur hamnade vi egentligen i den så kallade bubblan och vad innebär den? Nicole Foss förklarar att den globala lånebubblan har skapats genom att vi har haft billiga krediter i flera decennier. Sedan liberaliseringarna av finansmarknaden i början på 1980-talet har bankerna tillåtits låna ut fruktansvärt mycket pengar. Pengar som till mer än 95 procent saknar täckning.

– Det har lett till en massiv ökning av pengamängden, vilket har skapat ett enormt överskott av anspråk på sådant som har ett verkligt värde i ekonomin.

Hon jämför med den klassiska leken ”hela havet stormar” där deltagarna upprymt dansar runt en grupp stolar så länge musiken är i gång. När musiken stängs av måste var och en snabbt hitta en ledig stol att sätta sig på annars är man ute ur leken. De pengar som har skapats genom bankernas frikostiga utlåning har gett illusionen av att det finns nästan hur många stolar som helst. Vilket förklarar varför så många fortsätter att dansa utan att bekymra sig över vad som händer när musiken tystnar. Riskerna blir uppenbara först när bubblan imploderar och hushåll, företag och stater ställer in betalningarna på sina lån. Det är då pengamängden krymper. Det blir deflation. Musiken upphör samtidigt som en stor del av stolarna i rummet går upp i rök. Plötsligt finns det bara ett fåtal stolar i rummet – som hundratals personer vill sätta sig på. Stolarna som är kvar representerar den bråkdel av dagens pengaflöden som backas upp av ett verkligt värde i form av varor och tjänster.

– Det jag försöker göra, genom att förklara marknadens dynamik för folk, är att få dem att göra sig skuldfria i tid. Vilket, om vi pratar hela havet stormar, är detsamma som att lugnt ta en stol medan det fortfarande finns stolar och sätta sig vid sidan av. För när bubblan väl spricker kan det gå väldigt fort. Det är bättre att vara två år för tidig än fem minuter för sen.

Visst kan det innebära uppoffringar att göra sig skuldfri, säger Nicole Foss, men det är ingenting jämfört med vad man kan förlora om man inte gör det. Även om de flesta har en positiv syn på ekonomins framtid är det många som oroar sig för hur det ska gå med alla krisande ekonomier i Europa. Till och med finansminister Anders Borg, som på senare tid varnat för just en finansbubbla som en konsekvens av den höga utlåningen. Ändå sägs det om och om igen att den svenska ekonomin är stark, vilket underförstått innebär att den är mindre sårbar ifall världsekonomin går in i en ny finanskris.

Jag frågar Nicole Foss om hon tror att enskilda länder, som Sverige, kan fortsätta vara någorlunda välmående även om den globala kreditbubblan spricker.

– **Välmående är nog inte rätt ord. Visst kommer vissa länder klara sig bättre än andra. Sverige till exempel. Men jag tror inte att det kommer se ut på ett sätt som vi skulle definiera som välmående. Jag skulle tippa på att svenska banker är rätt utsatta för kreditbubblor i andra länder. Dessutom lär er exportindustri ta mycket stryk.**

Det största orosmolnet för Sverige, menar Nicole Foss, är paradoxalt nog vårt väl utbyggda välfärdssystem. Hon hyllar visserligen den svenska välfärden som ett internationellt föredöme, men menar samtidigt att det nu finns risker med att folk har blivit så beroende av det.

– Vad händer om välfärdssystemet plötsligt blir väldigt dyrt i förhållande till statens inkomster och den sittande regeringen bestämmer sig för att göra sig av med det? Om folk har vant sig vid att staten hittar lösningar på deras problem och lösningarna inte längre finns där – då riskerar folk att gripas av panik. Det är så många löften som har getts till folk om hur saker och ting ska bli. Löften som omöjligt kan hållas. Folk kommer bli så arga när de inser det. Och det gäller inte bara Sverige, utan stora delar av Europa. Jag är orolig för att vi kommer att få se mycket av sociala oroligheter.

Jag möter ofta folk som är väl medvetna om att det kan bli en ny och djupare finanskris, men som resonerar att i så fall är det så många som drabbas att staten måste gå in och skriva av folks skulder. Därmed är det ingen poäng att göra sig skuldfri, resonerar de. Vad tänker du om det?

– Det är en väldigt vanlig inställning, men för mig är det inget annat än ren förnekelse och en väldigt farlig position att inta. Jag tror inte att det kommer att komma så mycket hjälp från staten. De flesta kommer inte att få sina skulder avskrivna, åtminstone inte utan att det får konsekvenser för dem.

Ett exempel, säger Nicole Foss, är det som sker i USA just nu. Armén säger till unga människor: ”Oj vad mycket studielån du verkar ha. Vi ger dig 20 000 dollar som finansieringsbonus om du åker och utkämpar vårt resurskrig i Irak.”

– Det som också kan hända, och händer hela tiden, är att en bank inte tror att den kan få in de pengar som de har lånat dig, så de säljer skulden vidare till någon annan. Kanske ett inkassobolag som är beredda att betala mindre än vad skulden är värd mot risken att inte få in alla pengar. Om inte heller det inkassobolaget lyckas få pengar av dig säljer de förmodligen skulden vidare, längre ner i den finansiella näringskedjan. Till slut hamnar kanske din skuld hos Kenny Knäkrossar'n. Det är så klart inget som kommer att ske överallt, men det är viktigt att inse att skulder får konsekvenser – även om många är skuldsatta. Folk riskerar helt enkelt att förlora sin handlingsfrihet och tvingas in i ett hörn där de blir skulds lavar av en eller annan sort. Och det vore hemskt olyckligt.

Nicole Foss har fått kritik för att det hon säger leder till individuell finansiell panik snarare än konstruktiv och kollektiv handling. Hon säger sig vara medveten om denna risk och har därför börjat lägga allt mer vikt vid att betona de kollektiva lösningarna.

– **Det jag säger är: Se över ditt eget hus, men satsa sedan på initiativ i lokalsamhället, för det kommer att vara mycket mer värt än det du gör för dig själv. Omställningsrörelsen är ett exempel på detta. Det är ingen perfekt rörelse. Den har anklagats för att vara en medelklassens diskussionsklubb och det finns en viss sanning i det. Men jag uppmuntrar den ändå, för jag tror att det som de pratar om i grunden är det rätta att göra. Att bygga upp lokal resiliens och agera kollektivt är extremt viktigt.**

Förutom lokala initiativ hoppas Nicole Foss på lokala politiker. Till skillnad mot de flesta rikspolitiker som är upptagna med att till varje pris bevara status quo finns det mycket som lokala politiker kan göra för att uppmuntra initiativ som stärker lokalsamhället. Till exempel att bygga upp en lokal mat- och energiproduktion.

Själv har hon tillsammans med familj och vänner ägnat de senaste åren åt att lära sig odla och sköta djur. På sin gård i Kanada är de numera nästan självförsörjande på grönsaker och håller höns och alpackor. Med solpaneler och ved från den egna skogen kan de åtminstone fylla de mest grundläggande behoven av el och värme. Och, berättar Nicole Foss med viss förtjusning: ”Vi har sex olika sätt som vi kan tillaga mat på, bland annat vedspis och gas!” Sedan svänger hon snabbt tillbaka till allvaret igen. Hon säger att hon innerligt hoppas att hennes analys av världen är fel.

– Jag har barn. Jag vill inte lämna dem i en värld där det råder ekonomisk depression och där deras möjligheter är kraftigt begränsade. Samtidigt måste vi vara realistiska och se vart vi är på väg. **Jag säger inte det som jag säger för att jag hoppas ha rätt, utan för att jag tror att det är realistiskt.**

David Jonstad